

Farmok a város szélén: a városi mezőgazdaság szerepe a fenntartható élelmiszer-ellátásban

Farms on the Outskirts of Cities: The Role of Urban Agriculture in Sustainable Food Supply

Neulinger Ágnes¹ – Bánsági Éva² – Balázs Bálint³

¹ PhD, vezető kutató, Environmental Social Science Research Group (ESSRG), Budapest
neulinger.agnes@essrg.hu

² kommunikációs munkatárs, Environmental Social Science Research Group (ESSRG), Budapest
bansagi.eva@essrg.hu

³ PhD, vezető kutató, Environmental Social Science Research Group (ESSRG), Budapest
balazs.balint@essrg.hu

Absztrakt

Az élelmiszerrendszer fenntarthatóvá válása alapvető feltétele annak, hogy a környezeti problémák (például a klímaváltozás) okozta kihívások ellenére mindenki számára biztosítható legyen a jó minőségű, tápláló élelmiszer. Mivel a világ egyre növekvő hányada él városokban, a városi mezőgazdaság újraéledő népszerűsége nem meglepő. A városi gazdálkodásnak több formája van, köztük a nagyvárosok szélén létesülő és ökológiai gazdálkodással működő farmok, amelyek fenntartható módon biztosítanak a lakosság minden rétege számára jó minőségű, helyi és friss élelmiszert, miközben közösségépítési és oktatási feladatot is betöltenek. Cikkünkben a városi mezőgazdaság jellemzőit mutatjuk be, kitérve a kérdés hazai jelentőségére.

Abstract

Making the food system sustainable is essential to ensuring that everyone has access to high-quality, nutritious food, despite the challenges posed by environmental issues (such as climate change). Given that an increasing proportion of the world's population now lives in cities, the resurgence in popularity of urban agriculture is hardly surprising. Urban farming takes many forms, including ecological farms on the outskirts of cities that use organic methods to provide high-quality, local, fresh food to all segments of the population in a sustainable way. At the same time, these farms also serve community-building and educational purposes. In this article, we outline the characteristics of urban agriculture and highlight its relevance to Hungary.

Kulcsszavak: fenntarthatóság, mezőgazdaság, élelmiszerrendszer, városi farm

Keywords: sustainability, agriculture, food system, urban farming

Bevezetés

A mezőgazdaság mint szektor egyszerre az egyik legfőbb okozója és egyben elszenvedője a klímaváltozásnak, valamint azoknak a problémáknak, amelyek összefüggenek a természeti erőforrások szűkösségével, a környezetrombolással, a természet pusztításával és a minőségi, tápláló élelmiszerhez való hozzáférés kihívásaival. A FAO, az ENSZ Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezete szerint egy fenntartható élelmiszerrendszernek mindenki számára biztosítania kellene a biztonságos és minőségi táplálkozást oly módon, hogy a jövő generációk élelmezésbiztonságának és táplálkozásának gazdasági, társadalmi és környezeti alapjai ne sérüljenek (Nguyen 2018). A fenntartható mezőgazdaságot leíró fogalmak (ökológiai, alternatív, bio, regeneratív, biodinamikus, holisztikus, természetes és alacsony/csökkentett ráfordítású) mind a nagyüzemi mezőgazdasági termeléstől való különbséget, a vele való szembehelyezkedést fejezik ki: elutasítják mindazokat a gyakorlatokat, amelyek a környezetet, az élővilágot és a fogyasztók egészségét veszélyeztetik, például a növényvédő szerek széles arzenáljának alkalmazását és az erőforrásokat kihasználó művelési technikákat.

Egy fenntartható élelmiszerrendszerre való átállás számos kihívást rejt magában. A megoldandó problémák alapvetően nem egyéni szintűek, így nemcsak az állampolgárokon vagy fogyasztókon múlnak, hanem intézményi és rendszerszintű átalakítást igényelnek. A szükséges fordulathoz a kollektív magatartás-változtatás mellett szükség van a komplex, rendszerszintű gondolkodásra, a körforgásos gazdaság elveinek érvényesítésére az élelmiszerrendszerekben, a normák és szokások megváltoztatására, valamint a helyi, országos és nemzetközi szintű szakpolitikák közös megvalósítására (Jackson et al. 2020). Ha a lehetséges cselekvések szintjén nézzük, nemcsak a nemzetek feletti szövetségek és az államok, hanem az egyes települések is sokat tehetnek a fenntartható élelmiszerrendszerért.

Bár a fenntartható mezőgazdaság elsősorban a vidéki gazdálkodással összefüggésben jelenik meg, az utóbbi évtizedekben a fenntartható városi mezőgazdaság kérdése is egyre népszerűbbé vált. Ez nem meglepő, hiszen a világ lakosságának többsége városokban él, és a várható folyamatos növekedés eredményeképpen 2050-re a Föld lakosságának 62,5%-a lesz városlakó (Dyvik 2024). Jelenleg Magyarországon több mint 6,5 millió ember él városokban, ami a teljes népesség közel 70%-át jelenti (KSH).

A városi embereknek ez a tömege jellemzően a természettől elszakadva él, azaz a többségnek nincs rendszeres természethez kötődő élménye (Cox et al. 2017). Ugyanakkor az élelmiszerrendszer valódi változásához nélkülözhetetlen a földdel és a termelés feltételeivel való közvetlen kapcsolat (Balázs 2020). A városi mezőgazdaság a természethez való kötődés kialakulására, valós tapasztalatok szerzésére és jó minőségű élelmiszerhez való hozzáférésre kínál lehetőséget, többek között a városok peremén működő farmok gazdálkodásán keresztül. A továbbiakban ezeket mutatjuk be, kitérve a jelenség jellemzőire, valamint konkrét, megvalósított megoldásokra.

Városi mezőgazdaság

A városi mezőgazdálkodás hagyományai az ókorig nyúlnak vissza. Az iparosodás idején megszakadt gyakorlat a 2000-es évek óta lett újra népszerű, és a fejlett társadalmakban széleskörűen elterjedt (Halweil–Nierenberg 2013). Eszerint nem meglepő, ha egy városban – akár a legzsúfoltabb belvárosi kerületben – mezőgazdasági tevékenység folyik.

A nagyüzemi termelés problémái és a rendszeres élelmiszeripari botrányok (pl. az előállítás körülményei miatt) felértékelték a helyi gazdaságokból származó termékeket, a vegyszermentességet és a termelővel való közvetlen kapcsolatot (Neulinger–Birtalan 2021). A lakosság igénye a friss és helyi élelmiszer iránt, valamint a városi stratégiákban egyre nagyobb szerepet kapó ökológiai szempontok együtt eredményezik a városi élelmiszer-termelés globális elterjedését. A városi mezőgazdaság magában foglalja az élelmiszerek termesztésének, feldolgozásának és forgalmazásának gyakorlatát a városban és a város körül. Termesztési oldalról olyan megoldásokról van szó, mint a közösségi kertek, a városi parkokban megtalálható zöldségágyások és gyümölcsösök, a városi erdőkertek, a tetőkertek, a városszéli farmok és az otthoni (kertben, erkélyen folyó) növénytermesztés. Ezek mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a városokban élők is hozzájuthassanak tápanyagokban gazdag, friss, biztonságos (vegyszermentes) terményekhez, így segítve az egészséges táplálkozást és az élelmiszerekhez kapcsolódó tudás megszerzését egyaránt. A FAO kiadványa szerint a városi mezőgazdaság előnyei közé tartozik az élelmiszer-termelés fenntarthatóbbá válása, az innovatív megoldások megjelenése az élelmiszerrendszerben (pl. vertikális növénytermesztés, hidropónia / talaj nélküli gazdálkodás), a nagyobb élelmiszer-biztonság, a magasabb minőségű élelmiszerek termelése, az élelmiszerrendszer ellenállóbbá válása a környezeti kockázatokkal és a klímaváltozással szemben, továbbá a városi zöldterületek megőrzése/bővítése és ezzel a biológiai sokféleség megőrzése a városokban és a környékükön (FAO–Rikolto–RUAF 2022).

Azonban az előnyök mellett a városi mezőgazdaságnak lehetnek hátrányai is. Ezek elsősorban a vegyszerhasználathoz kapcsolódó veszélyekhez, a városi telkeken található termőföld szennyezettségéhez, az állattartás egészségügyi kockázataihoz (Brown–Jameton 2000), a nagymértékű vízfelhasználáshoz (Halweil–Nierenberg 2013) és az egy farm működéséhez kapcsolódó rendetlenség, szag, zaj, energiaigény, a pangó vizekben elszaporodó szúnyogok és a szennyvízelvezetés okozta problémákhoz (Hallett–Hoagland–Toner 2016) kötődnek.

Farmok a városok szélén

A városi lakosság élelmiszer-ellátása stratégiai kérdés, így a világ számos országában a városi mezőgazdaságot egyre inkább a várostervezés szerves részeként kezelik. Az önkormányzatok – az országos és regionális tervezéshez igazodva – jellemzően maguk döntenek a területhasználat módjáról, a közigazgatási határokról, a tömegközlekedési

hálózat jellemzőiről, illetve a természeti és kulturális erőforrások hasznosításáról (Dias–Marat–Mendes 2020), amelyek mind befolyásolják azt, hogy hol és milyen formában létesülhetnek városi farmok.

A városok szélén fekvő területek a mai kor társadalmi, gazdasági és ökológiai kihívásai közepette értékelődtek fel újra a mezőgazdasági művelés számára, és lettek fontos szereplői a helyi élelmiszer-termelésnek, valamint jellemző lett az is, hogy a települések a városi mezőgazdaságot a szabadidős tevékenységekkel összefüggésben is elkezdték értelmezni (Corsi et al. 2023; Dias–Marat–Mendes 2020).

Ezek a városok peremén működő farmok állhatnak a helyi önkormányzatok fenntartásában, vagy üzemelhetnek üzleti vállalkozásként. Utóbbi esetében jellemző, hogy a megtermelt zöldségek és gyümölcsök nem a hagyományos élelmiszerláncon, azaz nagykereskedőkön és kiskereskedőkön keresztül, hanem az alternatív élelmiszer-ellátási hálózatok rendszerében jutnak el közvetlenül a fogyasztókhoz. Ezek magukban foglalják a termelői piacokat, a „szedd magad!” mozgalmat, a vásárlói közösségeket, a közösségek által támogatott mezőgazdasági tevékenységet és a heti rendelésen alapuló, ún. dobozrendszereket (Neulinger et al. 2020).

A városokban működő farmok célja többértű. Az élelmiszer-termelésen túl szolgálnak gazdasági, környezetvédelmi, közösségfejlesztési és a társadalmi igazsággal összefüggő célokat. Ezek részben a termelésben, részben az ehhez kapcsolódó tevékenységekben és programokban jelennek meg (Stolhandske–Evans 2017). Tapasztalatok szerint a városok szélén működő farmok, abban az esetben is, ha üzleti céllal működnek, elsősorban nem gazdasági értelemben járulnak hozzá a város fejlődéséhez. Sokkal fontosabbak a közösségi és az oktatási szempontok, benne a társas kapcsolatok erősödése és az ifjúságnevelés (Poulsen–Neff–Winch 2017).

Városi farmok: nemzetközi gyakorlat, hazai példák

A városi farmok működésére számos jó gyakorlat érhető el a világban, az alábbiakban ezekből mutatunk be néhányat.

A Lisszabon melletti Cascais városában egy natúrpark közepén az önkormányzat több mint tíz éve működtet egy városi biofarmot. A farmon zöldségeket, gyümölcsöt, fűszernövényeket és tojást lehet vásárolni, a terményeket a vásárlónak kell leszedni. Hetente egyszer a gazdaságban termesztett búzából sült kenyeret is árulnak. A termények egy részét egy helyi étterem vásárolja meg szezonális fogások elkészítéséhez.

Rotterdam belvárosában már több mint egy évtizede működik egy 1000 négyzetméteres biotetőfarm, a DakAkker. A zöldség- és gyümölcstermesztés mellett tyúkokat és méheket is tartanak, és saját mézet állítanak elő. A terményeket helyben adják el egy rotterdami étkeztetési cégnek, illetve éttermeknek, valamint a tetőn kialakított kis bisztróban. A tetőfarmon okos megoldásokat használnak a vízmegtartáshoz és -felhasználáshoz, és gyerekcsoportoknak is tartanak környezeti-nevelési foglalkozásokat.

Észak-Amerika egyik legnagyobb városifarm-szövetkezete Vancouverben található, 2009-ben létesítették. Autó-parkolóhelyekből alakítottak ki ágyásokat, gyümölcsösöket a város több pontján. A termények többféle módon jutnak el a lakossághoz: helyi piacokon lehet megvásárolni őket, helyi éttermek is használják őket alapanyagként, illetve közvetlenül a farmon is meg lehet venni őket. A Sole Food Street Farms lehetőséget nyújt alacsony jövedelműeknek, munkanélkülieknek, hogy megtermeljék maguknak a zöldséget a farmon, amihez természetesen képzést is biztosítanak.

Magyarországon is létrejönnek gazdaságok szociális céllal. Az egyik legrégebbi és legjobban működő szociális farm az országban Miskolcon, Diósgyőr városrészben létesült. A Baráthegyi Majorság több mint 20 éve működik, és nagy létszámban alkalmaznak megváltozott munkaképességűeket, értelmi fogyatékosokat. Az állattartáson és a növénytermesztésen túl saját termékeket is készítenek (pl. lekvárokat, sajtokat), valamint vendéglátással és oktatási programokkal is foglalkoznak. A termékeket helyben értékesítik, és szállítanak helyi éttermeknek és szociális étkeztetőknek is. A Szimbiozis Alapítvány által alapított és vezetett gazdaság egyfajta sorvezetőként szolgál olyan farmoknak, ahol a mezőgazdasági termesztést sérülékeny csoportok integrálásával valósítják meg, hiszen az ő szakpolitikai ajánlásai alapján született meg a szociális farmokra vonatkozó kormányrendelet 2024 végén. Ez jelentősen megkönnyíti a speciális szükségletű személyek alkalmazására létesített mezőgazdálkodási egységek létrehozását és működtetését.

A városi farmok fővárosi helyzetét tekintve említést érdemel a Budapest Bike Maffia farmja. A civil szervezet két éve vett meg két elhanyagolt zártkertet, permakultúrás (vagyis ökológiai) kertté való átalakításuk most is zajlik. Az eddigi gyakorlat szerint a megtermesztett zöldségeket és egyéb terményeket azokba a szendvicsekbe teszik bele, amelyeket régóta osztanak hajléktalanoknak a városban, de gyermekotthonoknak, anyaatthonoknak is jut belőle.

Óbuda-Békásmegyer Önkormányzata pedig tavaly kezdte el egy közösségi alapon működő, permakultúrás farm kialakítását Csúcshegyen, szintén zártkerti részen. A farm önkormányzati tulajdonban van, és közösségi alapon működik. A farmon kialakított parcellákat lakosok bérlik, idén kezdték el művelni a területeket, amihez a permakultúrás képzést az önkormányzat biztosítja nekik. A tervek szerint a jövőben helyi intézmények is kapnak majd parcellát, illetve oktatási programokat is szerveznek felnőtteknek és gyermekeknek egyaránt.

Következtetések, zárszó

A városi mezőgazdaság népszerűségéhez hozzájárulnak azok a trendek, amelyek az egészséges és fenntartható életmódhoz kötődően terjedtek el, úgymint az alternatív élelmiszer-termelési és értékesítési modellek. Ezekben vegyszermentes, biogazdálkodás folyik, és jellemzően a gazda közvetlen kapcsolatban van a vevőivel. Emellett lehetőséget adnak arra is, hogy a lakosság maga kapcsolódjon be a termelésbe saját kertjében, egy közösségi kertben vagy akár egy balkonon. Ezek a gyakorlatok széles

körben környezetbarátnak és a közösségi fenntarthatóság szempontjából előnyösnek mondhatók, hiszen az élelmiszer útja lerövidül, könnyebb lesz friss élelmiszerhez jutni, továbbá az élelmiszer-biztonság és a helyi gazdaság is támogatást kap. Ráadásul a városi mezőgazdaság helyszínei jó hatással vannak a városi (egyre elviselhetetlenebb) klímára (hőszigetethatás, özvényszerű esőzések) és a biodiverzitásra.

A város környéki területek elhanyagolt telkei és szabálytalan építkezései gyakran okoznak problémát az önkormányzatoknak. Azonban ha ezek a területek részeivé válnak a fenntarthatóságot célzó városi stratégiáknak, és szerepet kapnak a klímaváltozásra való felkészülésben, akkor jelentőségük felértékelődik.

Az utóbbi években egyre jellemzőbb, hogy a város széli területeknek megnő a szerepük az élelmiszer-termeléshez, a szabadidős szolgáltatásokhoz és a természetvédelemhez kapcsolódó lehetőségeik miatt. Ezek a farmok lehetőséget nyújtanak a természettel való kapcsolat megélésére és a fenntartható életmód városi környezetben történő megvalósítására. Továbbá esztétikusabb városképet kínálnak az elhanyagolt területek helyett.

Összességében a városi mezőgazdaság számos lehetőséget ad a közösségi szerepvállalásra, a közösségek megerősítésére. Ahogy a korábban bemutatott példáink is jelzik, a városi mezőgazdaságnak jelentős a szociális és oktatási szerepe, ami hozzájárulhat a közösségi kapcsolatok kialakulásához és fennmaradásához. A városi farmok kiváló helyszínt adhatnak az oktatási-nevelési kertészkedéshez, és segíthetik a résztvevők megismerkedését különböző környezeti témákkal. Így a városi mezőgazdaságnak, benne a városi farmoknak a támogatása lehetőséget nyújt az egészségesebb és ellenállóbb közösségek kialakítására, az élelmezésbiztonság és a környezetvédelemmel kapcsolatos kihívások kezelésére. Ehhez azonban a gondolkodásmód átalakítására van szükség mind a városi lakosság, mind a várostervezők fejében. A városban van helye a mezőgazdaságnak!

Irodalomjegyzék

- Balázs Bálint (2020). „Élelmiszerönrendelkezés”. *Fordulat* 27, 82–101. https://epa.oszk.hu/02100/02121/00027/pdf/EPA02121_fordulat_2020_27_082-101.pdf.
- Brown, Kate H. – Jameton, Andrew L. (2000). „Public Health Implications of Urban Agriculture”. *Journal of Public Health Policy* 21/1, 20–39. <https://doi.org/10.2307/3343472>.
- Corsi, Stefano et al. (2023). „Beyond Food: Framing Ecosystem Services Value in Peri-Urban Farming in the Post-Covid Era with a Multidimensional Perspective. The Case of Cascina Biblioteca in Milan (Italy)”. *Cities* 137, 104332. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104332>.
- Cox, Daniel T. C. et al. (2017). „The Rarity of Direct Experiences of Nature in an Urban Population”. *Landscape and Urban Planning* 160, 79–84. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2016.12.006>.
- Dias, Ana Mélice – Marat-Mendes, Teresa (2020). „The Morphological Impact of Municipal Planning Instruments on Urban Agriculture. The Case of Lisbon’s Greater Area”. *Cidades. Comunidades e Territórios* 41. <https://journals.openedition.org/cidades/2991#tocto1n3>.
- Dyvik, Eline H. (2024). „Proportion of Population in Cities Worldwide up to 2050”. *Statista* (2024. ápr. 4.). <https://www.statista.com/statistics/264651/proportion-of-population-in-cities-worldwide/>.
- FAO–Rikolto–RUAF (2022). *Urban and Peri-Urban Agriculture Sourcebook – From Production to Food Systems*. Rome: FAO–Rikolto. <https://doi.org/10.4060/cb9722en>.

- Hallett, Steve – Hoagland, Lori – Toner, Emily (2016). „Urban Agriculture: Environmental, Economic, and Social Perspectives”. *Horticultural Reviews* 44, 65–120. <https://doi.org/10.1002/9781119281269>.
- Halweil, Brian – Nierenberg, Danielle (2013). „Farming the Cities”. In: Worldwatch Institute, szerk. *State of the World 2007*. London: Routledge, 80–97. <https://doi.org/10.4324/9781849773881>.
- Jackson, Peter et al. (2020). *A Sustainable Food System for the European Union*. Evidence Review Report 7. SAPEA. <https://research.wur.nl/en/publications/a-sustainable-food-system-for-the-european-union>.
- KSH. „Népesség településtípus szerint, január 1.” *KSH.hu*. (letöltés 2026. márc. 19.). https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0037.html.
- Neulinger Ágnes – Birtalan Ilona Liliána (2021). „Élelmiszer-igazságosság, avagy hogyan lehet igazságos az élelmiszerrendszer a termelőtől a fogyasztó asztaláig?” *Szociológiai Szemle* 31/2, 85–107. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2021.2.4>.
- Neulinger Ágnes et al. (2020). „Fogyasztói jóllét a hazai alternatív élelmiszerellátási hálózatokban”. *Marketing & Menedzsment* 54/Különszám 3, 55–64. <https://doi.org/10.15170/MM.2020.54.KSZ.III.06>.
- Nguyen, Hanh (2018). *Sustainable Food Systems: Concept and Framework*. FAO. <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/b620989c-407b-4caf-a152-f790f55fec71/content>.
- Poulsen, Melissa N. – Neff, Roni A. – Winch, Peter J. (2017). „The Multifunctionality of Urban Farming: Perceived Benefits for Neighbourhood Improvement”. *Local Environment* 22/11, 1411–1427. <https://doi.org/10.1080/13549839.2017.1357686>.
- Stolhandske, Sharla – Evans, Terri L. (2017). „On the Bleeding Edge of Farming the City: An Ethnographic Study of Small-scale Commercial Urban Farming in Vancouver”. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development* 7/2, 29–49. <https://doi.org/10.5304/jafscd.2017.072.010>.